

РОЗКОПКИ БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ В УЖГОРОДІ-ГОРЯНАХ

During the 2009 season the excavations of multilayer settlement in Uzhhorod-Horyany were ongoing that allowed the authors to specify the main stages of settling the Rotonda tract: the first is the Neolithic Age, the second — the Hallstatt period, the third — the Late Roman times, the fourth and the fifth — the Mediaeval period (from the end of the 11th c. to the 12th c. and from the 15th c. to the 16th c.).

Пам'ятка, розміщена на північно-східній околиці м. Ужгород (мікрорайон Горяни, уроч. Ротонда), в сучасній історіографії інтерпретується як одне з можливих місць локалізації слов'янського городища (града Унга), захопленого уграми на зламі IX—X ст., що знайшло відображення в анонімного хроніста-нотаріалія угорського короля Бейли III (1172—1196). Це припущення в науковій літературі закріпилося після повідомлення про розкопки С.І. Пеняка, який відзначив поряд з горизонтами доби гальштату (зведення фортифікацій) і першої половини I тис., наявність шарів VI—VII та IX—XIII ст. Але ці матеріали не опубліковано, тож і достовірність висновків стосовно середньовічних горизонтів на пам'ятці не підтверджено, і, відповідно, нема підстави для висвітлення одного з найважливіших моментів регіонального середньовіччя. Маємо на увазі проблему взаємовідносин прийшлих угрів з місцевим слов'янським населенням.

Необхідність уточнення хронології поселення змусила експедицію Ужгородського національного університету, починаючи з 2007 р., здійснити додаткові розкопки.

Конфігурація пам'ятки трикутна. Площа 1,05 га. Найбільше підвищену частину урочища займала церква-ротонда, оточена цвинтарем, закладеним у пізньому середньовіччі. До системи, яка обмежувала місце ротонди, входили яри, з'єднані прокопаним ровом. Глибина ярів до 4,5 м (рис. 1).

У перші два роки розкопок двома траншеями було перерізано рів та земляний насип, що дозволило виділити чотири хронологічні горизонти (гальштат, III—IV ст., кінець XI—XII ст. і XV—XVI ст.). Крім того, зроблено припущення про зведення фортифікаційних споруд не раніше пізньоримського часу. Доволі суперечлива інформація та відсутність конкретних даних про середньовічний горизонт обумовили необхідність продовження досліджень.

Основними задачами, поставленими перед експедицією в минулому польовому сезоні,

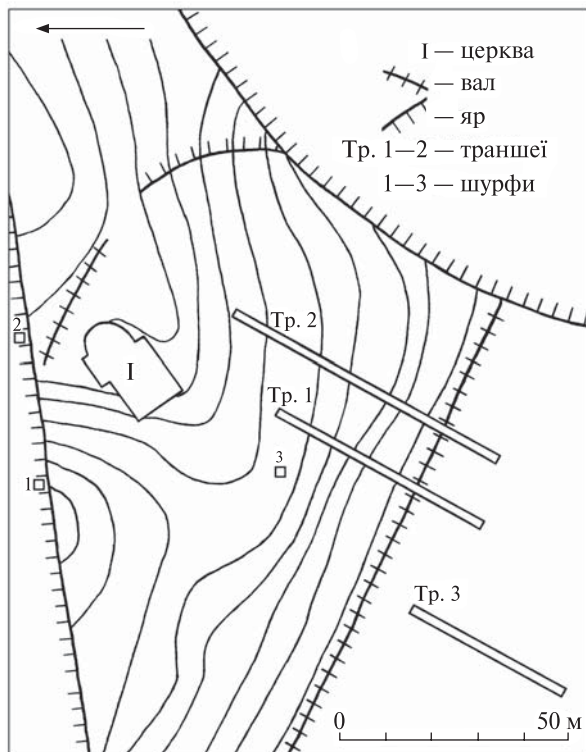

Рис. 1. Ужгород-Горяни. Ситуаційний план розміщення пам'ятки в уроч. Ротонда

було встановити характер та час організації укріплень, а також уточнити хронологічну схему розвитку пам'ятки. З цією метою закладено три шурфи по 2×2 м кожний і траншею 3 (36×2 м).

Двома шурфами досліджувався північний яр. Отримані матеріали дозволяють стверджувати наявність штучного заглиблення на дні яру, прокопаного не раніше пізнього середньовіччя. Можна припустити, що земляні роботи на верхівці пагорба були здійснені з метою обмеження площі, на якій розміщена ротонда, а не з метою створення фортифікаційних споруд.

Говорити про можливість існування городища в III—IV ст. не можна, оскільки всю територію, яка примикає до ротонди, як відзначалося, знищено кладовищем. Конкретні матеріали, що уточнюють хронологію культурних горизонтів пам'ятки, отримано в ході розкопок траншеї 3 та шурфа 3. Нижній горизонт (0,4—0,6 м від сучасної поверхні) представлено неолітичним посудом, обсидіановими бомбами, нуклеусами та відщепами (рис. 2, 1—7).

Другий, гальштатський, горизонт простежено на глибині 0,4 м. Його позначено дрібними фрагментами ліпної кераміки та розвалом чорнолощеної посудини з ручками (рис. 2, 8). На цій само глибині фіксується кераміка III—IV ст. (рис. 2, 9—14). Її представлено фрагментами ліпних горщиків, сіроглиняних мисок зі штампованим орнаментом і піфосів. Цей асортимент посуду на Верхньому Потиссі визначає комплекси культури карпатських курганів.

Верхній шар, поруйнований оранкою, складався з фрагментів гончарних горщиків зі складним профілем вінець, які за численними

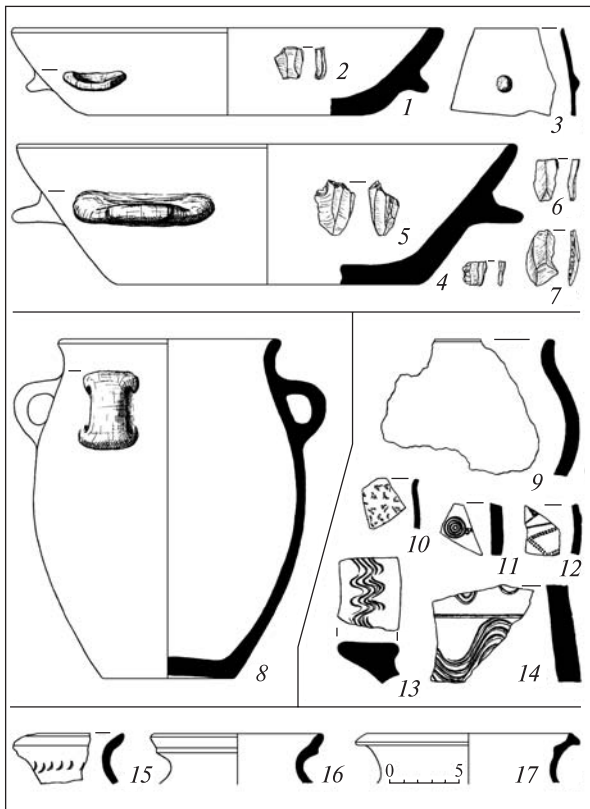

Рис. 2. Ужгород-Горяни (уроч. Ротонда). Кераміка та відщепи

аналогіями з середньовічних пам'яток регіону можна віднести до XV—XVI ст. (рис. 2, 17).

Таким чином, дослідження в уроч. Ротонда дозволяють стверджувати існування тут багатоповітряного поселення кількох хронологічних періодів. З іншого боку, не отримано дані, які свідчили б про заселення Ужгорода-Горян у VIII—XI ст. Будівництво ротонди — найранішої пам'ятки церковного кам'яного зодчества Закарпаття — припадає не раніше, як на XII ст.

